

*Бурковська З. Є.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української та іноземних мов імені Якіма Яреми
Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. Г. Гжицького*

*Бінкевич О. М.,
старший викладач кафедри української та іноземних мов імені Якіма Яреми
Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. Г. Гжицького*

КОМУНІКАТИВНО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню комунікативно-синтаксичних особливостей сучасного англійського мовленнєвого етикету. Мета статті полягає в аналізі синтаксичних засобів, що використовуються для вираження мовленнєвого етикету, з метою виявлення їхньої функціональної ролі в процесі комунікації. У статті етикет у широкому сенсі розуміється не лише як набір правил поведінки, а і як важлива складова культури суспільства, що впливає на спосіб спілкування та міжособистісні відносини. Мовленнєвий етикет трактується як семантико-функціональна мікросистема мовних одиниць, що вирізняються країнознавчою специфікою, соціальною спрямованістю та шаблонними ситуаціями, які визначають правила мовленнєвої поведінки. Автори статті зосереджуються на розгляді специфічних аспектів етикету у сучасному англійському середовищі. Дослідження враховує культурні аспекти, які впливають на способи спілкування в сучасному світі. Через аналіз цих особливостей стаття спрямована на розуміння та вивчення сучасного англійського мовленнєвого етикету в контексті сучасних комунікативних потреб та культурних норм. Встановлено, що англійський мовленнєвий етикет характеризується лаконічністю, строгою формою висловлювання та стриманістю, що відображає виховні цінності та концепцію ввічливого спілкування. Автори статті зазначають, що використання етикетних формул сприяє еліптізації та фразеологізації етикетних конструкцій, які носії англійської мови століттями використовували як стандартні в їх незмінному вигляді. Переважна частина мовленнєвих етикетних конструкцій є стереотипною та фразеологізованою у відповідних комунікативних ситуаціях. Стаття надає базові відомості про комунікативно-синтаксичні особливості сучасного англійського мовленнєвого етикету та вказує на можливість подальших досліджень у цьому напрямі.

Ключові слова: англійська мова, вигук, еліптізація, мовленнєвий етикет, фразеологізація.

Постановка проблеми. Сьогодні всі освічені представники цивілізованих суспільств прагнуть до естетичного оформлення спілкування відповідно до історично сформованих і соціально прийнятих мовних та культурних норм міжособистісних стосунків, які становлять сутність явища етикету як загальнолінгвістичної категорії. Іншими словами, етикет – це сформований у процесі історичного розвитку людства моральний

кодекс певної культури, система ustalених правил поведінки, які реалізуються та автоматично відтворюються у процесі людської взаємодії. Етикет постає багатофункціональним науковим феноменом, що вивчається філософами, культурологами, психологами, соціологами, істориками та фольклористами, але саме в лінгвістиці етикет визначається як фундаментальний компонент культури певного суспільства, що керує поведінкою його представників та соціальною взаємодією.

На думку дослідників, етикет – це семантико-функціональна мікросистема мовних одиниць, що вирізняються країнознавчою специфікою, соціальною спрямованістю та відсиланням до шаблонних ситуацій, які визначають правила мовленнєвої поведінки [1; 2]. Однак розуміння поняття «етикет» не повинно обмежуватися лише образом ustalених етикетних правил, які визначають поведінку особистості відповідно до вимог суспільства. Як наслідок, можна виокремити лінгвістичну категорію «мовленнєвий етикет», який аналізується науковцями як специфічне національно-культурне явище. Цей етикет стосується людських емоцій і почуттів, системи мовленнєвих актів і поведінкових ритуальних жестів, а також стандартних прийомів етикетного спілкування, які збагачують та доповнюють вербальну взаємодію [2]. Таким чином, етикет є двовимірним. У вужчому розумінні мовленнєвий етикет визначається як «сукупність стандартних ситуацій, в яких здійснюється процес актуалізації етикетних формул у мовленні в поєднанні з невербальними елементами» [3]. У загальному розумінні мовленнєвий етикет є важливою складовою людського спілкування і означає чітко організовану відповідно до культурних і соціальних норм форму мовленнєвої поведінки, основною метою якої є демонстрація ввічливості в конкретній ситуації спілкування [2; 4].

У «Сучасному лінгвістичному словнику» мовленнєвий етикет трактується як «система стійких, стандартних, стереотипних національно специфічних словесних формул спілкування, уживаних для встановлення контакту зі співрозмовником у відтворювальних повторюваних ситуаціях» [5, с. 188]. Українські науковці, які досліджують особливості функціонування етикетних мовленнєвих актів в англійському дискурсі зосереджують увагу на співвіднесеності понять «мовленнєвий етикет» та «ввічливість», де остання позначається як «провідне

правило у процесі використання знакової системи етикету, яке уможливило взаємозв'язок етикету й морально-правових настанов суспільства» [6, с. 138]. Зі свого боку, К. Васіна зазначає, що «мовленнєвий етикет чітко регламентований і національно-специфічний, тобто співвідносний з тим культурним простором, в якому знаходяться мовці» [7, с. 116].

Отже, у сучасних наукових колах етикетне мовлення постає важливим питанням, яке потребує глибокого аналізу та вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження вказують на зростаючий інтерес до мовленнєвого етикету як з боку вітчизняних, так і закордонних науковців. І. Керекша зазначає у своїх розвідках, що мовленнєвий етикет є необхідним мінімумом культури спілкування [8]. С. Фок ґрунтовно окреслює етикетні правила поведінки та вирази англійською мовою [3]. Л. Чейні та Дж. Мартін [1], а також Д. Фостер дослідили особливості бізнес-етикету [2]. Вітчизняні дослідники присвячують свої розвідки особливостям функціонування етикетних мовленнєвих актів в англійському суспільно-політичному дискурсі [6], категорії ввічливості як складової мовного етикету в сучасній англійській мові [9], комунікативно-прагматичному аспекту англійського мовленнєвого етикету [4]. Деякі дослідження зосереджені на вивченні синтаксичних особливостей англійського етикету в художньому мовленні [7; 10]. Семантико-лексичні та граматичні особливості англійського мовленнєвого етикету розглядаються у працях І. Делик [11]. М. Шутова вивчає мовленнєвий етикет як систему координат у міжособистісній і міжкультурній комунікації [12]. Розуміння комунікативно-синтаксичних особливостей етикету сприяє успішній адаптації в міжкультурному спілкуванні та підтримці ефективних міжособистісних відносин, що потребує подальших розвідок у цьому аспекті.

Мета статті полягає в аналізі синтаксичних засобів, що використовуються для вираження мовленнєвого етикету, з метою виявлення їхньої функціональної ролі у процесі комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етикетне спілкування зберігає традиційні форми міжособистісних стосунків, а тому слугує однією з основ мовних і культурних традицій. Іншими словами, етикет є відображенням соціальних і культурних цінностей у правилах поведінки. Дотримання співрозмовниками соціально і культурно прийнятних норм етикету відображає їхнє прийняття спільних цінностей і спільної культури, а також прагнення дотримуватися загальноприйнятих культурних практик. Наприклад, використання етикетних форм вітання (продавець-покупець, підлеглий-керівник) є обов'язковим у різноманітних ситуаціях спілкування, незалежно від культурного та соціального походження мовця.

Багатовіковий досвід народу та унікальність кожної культури надають національного колориту і мовної специфіки етикету, який постає засобом трансляції цього досвіду. У кожній лінгвокультурі мовленнєвий етикет є основним формуючим інструментом для ефективної та ввічливої комунікації. Суттєву роль у розвитку мовленнєвого етикету відіграла Англія, яка має вишукані манери та власні правила і норми, що значно відрізняються від правил і норм інших культур.

У країнах, де домінує англійська культура, велика увага приділяється культурному явищу володіння мовленнєвим етикетом. Останнє виражається у вмінні ефективно оцінювати

контекст мовленнєвих ситуацій, адекватно реагувати на них та виражати свої думки та погляди з мінімальною кількістю слів. Ці аспекти етикету характерні для особи, яка виявляє ввічливість у спілкуванні, і будь-яке відхилення від цих норм може бути сприйняте як необґрунтована грубість. У зв'язку з цим, навіть вихована та освічена особа може бути сприйнята як неввічлива в англійському оточенні, якщо вона не враховує відповідний мовленнєвий етикет у процесі комунікації англійською мовою. К. Васіна зазначає, що «загальне незнання деталей мовленнєвого етикету в цільовій мові та культурі може призвести до розчарування, незручності та плутанини, але дотримання правил етикету може призвести до більш ввічливого мовлення, незалежно від змісту» [10, с. 83].

Англійський мовленнєвий етикет характеризується такими рисами, як лаконічність, строгість, стриманість, що є основою виховних цінностей і визначає концепцію «справжнього джентльмена». Мовленнєвий етикет англійців охоплює набір специфічних слів та виразів, які надають ввічливого характеру англійському мовленню, а також правила, що регулюють їхнє використання у різних ситуаціях повсякденного спілкування. Мовленнєвий етикет в англійському світі завжди був відомий своїм підкресленням зовнішнього вияву ввічливості та поваги до інших як важливих елементів людських і толерантних відносин.

Англійський філософ-мораліст, політик та лорд Честерфілд наголошував: «...володіти нормами етикету, бути приємним у суспільстві – це єдиний спосіб зробити перебування в ньому приємним для самого себе. Знання та розум – це перші та найнеобхідніші умови для того, щоб сподобатися в суспільстві, проте цього аж ніяк недостатньо; адже без упередженості та манер, ці якості ніколи не будуть належно оцінені» [13].

Для англійців важливим є дотримання правил етикету у спілкуванні з незнайомими особами. Однак, вони демонструють менше уваги до формальної ввічливості у спілкуванні з членами сім'ї, близькими друзями та навіть у розмовах з начальством. Отже, представники англійської культури віддають перевагу прямим висловлюванням, уникаючи навіязливості в комунікації та виявляючи повагу до приватності інших осіб.

Для іноземців мовчання є загальноприйнятим знаком схвалення та згоди. Однак на знак поваги до іноді діаметрально протилежних поглядів співрозмовника англійська традиція вимагає від мовців дотримуватися принципу рівності, ставитися до всіх з повагою та увагою, утримуватися від нецензурної лексики та висловлювати свої судження та думки прямо, незалежно від соціального статусу. Тому носії англійської мови уникають однозначних суджень і прямих відповідей на питання «Yes / No» (Так / Ні), надаючи перевагу формулам етикету, наприклад:

«Excuse me, I cannot agree with you» (Вибачте, не можу з Вами погодитись) замість «You're wrong» (Ви не праві);

«I'm afraid, you're not quite right» (Мені шкода, але Ви не зовсім праві);

«I don't agree with you» (Я не згоден з Вами).

Англійці дотримуються прислів'я «Speech is silver, silence is gold» (Слово – то срібло, мовчання – золото). В американській культурі мовчання або відмову у спілкуванні з особою, що знаходиться в одному приміщенні з нею, розглядають як зневажливе ставлення до людини, а в Англії мовчання сприймається

як норма поведінки, при цьому надмірна говірливість засуджується, адже вважається примусовим нав'язуванням себе іншим.

Англійці цінують емоційну стриманість. Дослідники англійської лінгвокультури позначають відкриту емоційність як «стан надмірного прояву емоцій, коли мовець втрачає самовладання» [3]. Ставлення до емоційності простежується в ідіомі «*tired and emotional*» на позначення нетверезої людини, що дослівно перекладається як «втомлена і емоційна». Цікаво, що лексична одиниця «*emotional*» (емоційний) має в англійській мові такі синоніми з негативною конотацією, як «*effusive*» (експансивний), «*demonstrative*» (нестриманий), «*excitable*» (легко збудливий) [2]. Прикметник «*dispassionate*» (спокійний, безпристрасний, байдужий) має позитивну конотацію. До соціальних цінностей належить «*positive thinking*» (позитивне мислення), тобто оптимістичний погляд на життя, настрої і доброзичливе ставлення до оточуючих як прояв успіху, щастя та вміння контролювати ситуацію [1; 2].

Отже, до головних комунікативних цінностей, які мають найбільший вплив на англійський мовленнєвий етикет та його культурні поведінкові якості, належать особистісна автономія, дистанція та рівність, які визначаються типом соціокультурних відносин та відображаються у поведінці, способі життя та міжособистісних стосунках. Ця культурна особливість відображається і в синтаксичних формулах висловлення побажань, що в англійській культурі представлені такими, як:

I wish you all the best in your future endeavors. (Я бажаю вам усього найкращого у вашій майбутній діяльності.) [3, с. 64].

May you have a prosperous year ahead. (Нехай ви матимете квітучий рік попереду).

I hope you have a wonderful day filled with joy and happiness. (Я сподіваюся, що у вас буде чудовий день, наповнений радістю та щастям).

May your dreams come true. (Нехай ваші мрії здійсняться.) [1, с. 78–79].

Let us wish you success in all your future endeavors. (Дозвольте нам побажати вам успіху у всіх ваших майбутніх зусиллях).

I would like to wish you a happy and prosperous future. (Я хотіла би побажати вам щасливого та квітучого майбутнього).

Congratulations on your achievement, well done! (Вітання з вашим досягненням, відмінна робота!) [2].

Етикетні конструкції функціонують як вставні компоненти або становлять предикативну одиницю складного речення. На думку українських науковців, «вставні компоненти як форми оформлення думок, введені у речення на комунікативно-семантичному рівні задля вираження суб'єктивного ставлення до повідомленої інформації, її емоційної оцінки, ймовірності, ступеня звичайності та активізації реципієнта» [14, с. 378].

Англійські мовленнєві конструкції, такі як сталі вигуківі вирази «*Thank God!*», «*Glory To You!*», «*Glory to God in the highest!*», «*Praise God!*» функціонують як вставні етикетні компоненти, які виражають різні почуття та емоції. Подекуди зазначені етикетні конструкції набувають додаткового навантаження, імплікуючи застереження, полегшення тощо. Найбільш живими в англійській мові є мовленнєві етикетні конструкції люб'язності, які функціонують як вставні компоненти. Особливо підсилює зміст ввічливого прохання вставна етикетна конструкція, виражена словом «*Please!*» наприкінці імперативних речень.

Український мовознавець А. Загнітко наголошує на «співвіднесеності конструкцій мовленнєвого етикету до еліптичних структур», вказуючи на їхню синтаксичну природу. Вчений вважає, що «еліптичні речення – це речення з еліпсисом присудка чи головного члена односкладного речення, що за своєю семантикою позначають привітання, прохання, наказ, побажання, подяку, виходячи зі зрозумілості їх сенсу без усіляких доповнень» [15]. Етикетний еліпсис можна назвати умовно неповним. Це пов'язано з тим, що відсутність певних учасників комунікативного процесу зазвичай не впливає на повноту змісту. Повнота і точність змісту етикетного висловлювання стає очевидною в певних комунікативних ситуаціях. Найчастіше такі комунікативні ситуації, як зустріч або прощання, характеризуються дефіцитом часу для спілкування, а тому стислість мовленнєво-етикетних формулювань сприймається як закономірність. Зазвичай мовленнєво-етикетні конструкції, що містять перформативні предикати, опускаються, а мовець уникає менш важливих компонентів мовлення, щоб їхня відсутність не порушувала смислової цілісності етикетної конструкції. До них належать такі конструкції, як: «*I wish you happy holidays! – Happy holidays!*», «*I wish you good morning! – Good morning!*». Часто еліптизовані етикетні конструкції привітання в англійській мові містять словосполучення з компонентом «*good*»: «*I wish you good morning / good day / good afternoon / good night / good health*».

Еліптичні іменникові етикетні речення зазвичай присвячені важливим для співрозмовника подіям. До них належить еліптизований перформатив «*I wish / I congratulate*», замість якого може вживатися слово «*happy*» та одиниці на позначення важливої події, наприклад: «*Happy birthday!*», «*Happy housewarming!*», «*Merry Christmas!*», «*Happy Wedding Day!*», «*Happy holidays!*», «*Happy Easter*», «*Happy Holy Sunday!*». В англійській мові поширені також еліптизовані етикетні форми прощання: «*Good bye!*», «*See you!*», «*All the best!*», «*Good night!*».

Від повних двоскладних означено-особових речень з перформативом «*I wish*» утворені еліптизовані етикетні формули «*Safe trip*», «*a fortunate journey*» («*I wish you a safe trip*» / «*I wish you a fortunate journey*»). В англійському етикетному мовленні етикетні конструкції в еліптичній формі вживаються частіше, ніж повні етикетні конструкції, через їхню стислість і простоту використання.

Українські дослідники трактують етикетні конструкції як особливий клас синтаксичних фразеологізмів з певним лексичним складом і стійкою синтаксичною структурою. Їхні дослідження висвітлюють такі моменти: «...фразеологізовані речення є окремим різновидом синтаксичних структур, відмінною рисою яких є предикативність, але, на відміну від вільно конструйованих речень, вони характеризуються здатністю до відтворення, що наближає їх до фразеологізованих одиниць» [16, с. 17]. Фразеологізованими конструкціями науковці вважають:

1. Стверджувальні конструкції – «*Such a thing!*» (Оце так!), «*It's true!*» (Воно й правда!).

2. Заперечні конструкції – «*Come on!*» (Та ну його!), «*Give me peace!*» (Та дай мені спокій!).

3. Слова-речення у функції структур мовленнєвого етикету «*Good morning!*» (Доброго ранку!), «*Take care!*» (Будуйте здорові!).

4. Емоційно-оцінні конструкції – «*What has to happen will happen!*» (*Що буде, то буде!*), «*Was, not was!*» (*Була не була!*) [16, с. 17].

Отже, використання етикетних формул сприяє не лише еліптизації, але й фразеологізації етикетних конструкцій, які носії англійської мови століттями використовували як стандартні в їх незмінному вигляді. Переважна частина мовленнєвих етикетних конструкцій є стереотипною та фразеологізованою у відповідних комунікативних ситуаціях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасний англійський мовленнєвий етикет має свої унікальні комунікативно-синтаксичні особливості. Етикетні конструкції в англійській мові виконують важливі комунікативні функції, такі як вираження емоцій, ввічливості, прохання, привітання тощо. Використання етикетних конструкцій залежить від культурних та соціальних контекстів, що впливають на спосіб сприйняття та реакцію аудиторії.

Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на вивчення впливу гендерних аспектів на використання мовленнєвого етикету в англійському мовленні, а також на порівняння сучасного англійського мовленнєвого етикету з іншими мовами та культурами для виявлення спільних та відмінних рис. Подальші дослідження можуть також розглядати еволюцію англійського мовленнєвого етикету та його зміни відповідно до сучасних соціальних змін.

Література:

- Chaney L. H., Martin J. St. *The Essential Guide to Business Etiquette*. Westport, CT: Praeger Publishers. 2007. Pp. 78–79.
- Foster D. *The Global Etiquette Guide to Europe: Everything You Need to Know for Business and Travel Success*. New York, NY: John Wiley & Sons. 2000.
- Fox S. *Etiquette Guide to England: Know the Rules that Make the Difference!* Hoboken, NJ: John Wiley & Sons. 2018. Pp. 64–66.
- Герцогська Н. О. Англійський мовленнєвий етикет: комунікативно-прагматичний аспект. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2013. Вип. 37. С. 85–86.
- Загнітко А. П. *Сучасний лінгвістичний словник / ред. А. П. Загнітко*. Вінниця: ТВОРИ, 2020. 387 с.
- Мудрик Л. В., Лукашук О. М. Особливості функціонування етикетних мовленнєвих актів в англійському суспільно-політичному дискурсі: *Комунікативна лінгвістика. Науковий вісник Східно-європейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2017. № 3. С. 137–142.
- Васіна К. О. Мовленнєві особливості англійського етикету у циклі оповідань про Шерлока Холмса А. К. Дойля. *Пріоритетні напрями європейського наукового простору: РВВ ІДГУ*, 2022. Вип. 12. С. 115–120.
- Kereksha I. A. *Speech Etiquette as a Component of the Cultural Minimum*. New York: Young Scientist. 2019. № 7. Pp. 259–260.
- Габелко О. М. Категорія ввічливості як складова мовного етикету в сучасній англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2012. Вип. 23. С. 39–41.
- Васіна К. О. Перекладознавчий аспект дослідження відображення синтаксичних особливостей англійського етикету в художньому мовленні. *Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних та соціально-економічних наук*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2022. Вип. 8. С. 83–87.
- Делик І. С. Семантико-лексичні та граматичні особливості англійського мовленнєвого етикету. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Хмельницький, 2016. Вип. № 10. С. 189–194.
- Шутова М. О. Мовленнєвий етикет як система координат у міжособистісній і міжкультурній комунікації. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: «Філологія»*. Київ: Видво КНЛУ, 2013. Т. 16. № 1. С. 134–142.
- Chesterfield Ph. *Advice to His Son*. New York: The Walter Scott Publishing CP, LTD. URL: <https://quod.lib.umich.edu/e/evans/N13748.0001/1:4?rgn=div1;view=fulltext>
- Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Чернівці: Рута, 2000. 670 с.
- Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
- Личук М. І., Шинкарук В. Д. Ступені фразеологізації речень. Чернівці: Рута, 2001.

Burkovska Z., Binkevych O. Communicative and syntactic features of modern English speech etiquette

Summary. The article is devoted to the study of communicative and syntactic features of modern English speech etiquette. The purpose of the article is to analyze the syntactic means used to express speech etiquette in order to identify their functional role in the process of communication. In the article, etiquette is broadly understood not only as a set of rules of behavior, but also as an important component of society's culture that affects the way of communication and interpersonal relations. Speech etiquette is interpreted as a semantic and functional microsystem of linguistic units characterized by country specificity, social orientation and reference to patterned situations that determine the rules of speech behavior. The authors focus on the specific aspects of etiquette in the modern English-speaking environment. The study takes into account cultural aspects that influence the ways of communication in the modern world. By analyzing these features, the article aims to understand and study modern English speech etiquette in the context of contemporary communication needs and cultural norms. It is established that English speech etiquette is characterized by conciseness, strict form of expression and restraint, which reflects educational values and the concept of polite communication. It has been found that the use of etiquette formulas contributes to the ellipticalization and phraseologization of etiquette constructions that English speakers have used for centuries as standard in their unchanged form. The vast majority of speech etiquette constructions are stereotyped and phraseologized in appropriate communicative situations. The article provides basic information about the communicative and syntactic features of modern English speech etiquette and indicates the possibilities for further research in this area.

Key words: English, interjection, ellipticalization, speech etiquette, phraseologization.